

Behzod ERNAZAROV,
O'zbekiston Milliy universiteti Sotsiologiya kafedrasida o'qituvchisi
E-mail: ernazarov.b.nuu@mail.ru

Sots. dots.v.b. (PhD) F.M.Axmedova taqrizi asosida

AGE CLASSIFICATION IN GENERATIONAL CHANGE IN SOCIOLOGY

Annotation

In the issue of generational change, we chose the "visual anthropological approach", a unique method of modern sociology. The visual components of social reality, i.e., the components that are perceived with the help of a sharp gaze of the ordinary eye and inevitably have a material basis, significantly affect the understanding of the modern world. In the social and cultural space surrounding a person, visual forms of various forms (photographs, paintings, advertising, cinema, media samples, architecture, sculpture) that have gone beyond the boundaries of artistic creativity and have become an integral part of everyday life occupy an important place.

Key words: Generational change employs representatives of five different generations in the age category "Silent Generation" (75-95), "Baby Boomers" (55-75 years), "X Generation" (35-55 years), "Y Generation or Millennials" (23-35 years old) and "Generation Z" (15-23 years old). Visual-cognitive, social space, social time, photography, decorative symbol, identity, primacy, interaction.

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ВОЗРАСТНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ В СМЕНЕ ПОКОЛЕНИЙ

Аннотация

В вопросе смены поколений мы выбрали «визуальный антропологический подход» — уникальный метод современной социологии. Визуальные компоненты социальной реальности, т. е. те компоненты, которые воспринимаются острым взглядом обычного глаза и неизбежно имеют материальную основу, существенно влияют на понимание современного мира. В социокультурном пространстве, окружающем человека, занимают изобразительные формы различных форм (фотографии, картины, реклама, кино, медиаобразцы, архитектура, скульптура), вышедшие за пределы художественного творчества и ставшие неотъемлемой частью повседневной жизни. важное место.

Ключевые слова: Смена поколений, «Тихое поколение» (75-95 лет), в котором работают представители пяти разных поколений, «Бэби-бумеры» (55-75 лет), «Поколение X» (35-55 лет), «Y». поколение» или «миллениалы» (23-35 лет) и «поколение Z» (15-23 года). Визуально-когнитивный, социальное пространство, социальное время, фотография, декоративный символ, идентичность, первенство, взаимодействие

AVLODLAR ALMASHINUVIDAGI YOSH KLASIFIKATSIYASINING SOSIOLOGIYADAGI AHAMIYATI

Annotatsiya

Avlodlar almashinuvi masalasida biz zamonaviy sosiologiyaning o'ziga xos usuli "vizual antropologik yondashuv"ni tanladik. Ijtimoiy voqelikning vizual tarkibiy qismlari, ya'ni oddiy ko'zeka o'tkir nigoh yordamida qabul qilinuvchi va muqarrar ravishda moddiy asosga ega bo'lgan komponentlari ahamiyatli ravishda zamonaviy dunyoni anglashga ta'sir ko'rsatadi. Insonni o'rab turgan ijtimoiy-madaniy makonda badiiy ijod sarhadlaridan chiqib ketgan va kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib ulgurgan turli ko'rinishdagi vizual shakllar (fotosurat, rasmlar, reklama, kino, media namunalari, arxitektura, haykaltaroshlik) muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: Avlodlar almashinuvi, "Sokin avlod" (75-95) yosh kategoriyasidagi besh xil avlodi vakillarini ish bilan ta'minlaydilar, "Baby boomers" (55-75 yosh), "X avlod" (35-55 yosh), "Y avlod yoki Millennials"(23-35 yosh) va "Z avlod" (15-23 yosh). Vizu al-kognitiv, sosial makon, sosial zamon, fototasvir, bezak ramz, identiklik, primatlik, interaksiya

Kirish. Maqolada keltirilgan vizual-kognitiv metod orqali muqaddas qatriyatlarni tahlil qilish, ijtimoiy madaniy bilim tushunchalarni mexanik tushuntirish nazariyasining asosiy g'oyalari va tushunchalarining qisqacha tavsifi, kognitiv sosiologiyaning ikki an'anasiga ko'ra hodisalarni tahlil qilish uchun ijtimoiy va madaniy bilish tushunchalarni farqlash bilish lozim. Verbal va vizual, real va virtualning yangicha nisbati quriladi, individlarning vizual layoqati, vizual belgilarni "o'qish" ko'nikmasini shakllantirish zarurati vujudga keladi.

Metodologiya. Dunyo ijtimoiy fanlar tizimida o'tgan asrning 80-yillari ikkinchi yarmidan boshlab xalqlar identikligini o'rganish o'zlikni anglash va ijtimoiy xotirani yoritib berishning o'ziga xos belgisi sifatida o'rganish davom etmoqda. Kishilik jamiyatining butun bir davriy o'zgarishlari tizimida "identiklik"ni mavjud barcha manfaatlarning "sabab"chisi sifatida baholab, u sodir bo'lib o'tgan, yoki kechayotgan ijtimoiy jarayon va hodisalar o'z ta'sirini o'tkazib kelmoqda. Natijada, davriy almashinuv jarayonlari tufayli sodir bo'layotgan o'zgarishlarning mohiyati, rivojlanish tendensiyalari oqibatida identiklik masalalarini o'rganish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi mustaqilligi yillarida milliy identiklik mavzusi "milliy o'zlikni anglash"[1] tushunchasini tadqiq etish doirasida rivojlanib bordi. Bugungi kunga kelib O'zbekistonda internetning ta'sir doirasi yanada kengaydi. 2022 yilga kelib internetdan foydalanuvchilar soni dunyo miqyosida 4 millardan oshgan bo'lsa, mamlakatimizda 22 million kishidan oshib ketdi[2]. Davrlar almashinuvi yutuqlari inson manfaatlarini, ezgu maqsadlar yo'lida xizmat qilishi lozim, albatta. Biroq ayrim kuchlar virtual olamdan g'arazli niyatlari yo'lida foydalanayotganligini inkor qilib bo'lmaydi. Davrlar o'zgarishi, taassufki, faqat moddiy manfaat va ehtiyojlarini qondirishga intiladigan, o'z identikligini qariyb yo'qotgan, o'zining maqsadi yo'lida har qanday g'oyani qo'llashga tayyor toifalarni ham vujudga keltirdi. Bunday salbiy holat mamlakatimiz axolisi, ayniqsa, yoshlarimizga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Ana shu tahdidni bartaraf etish uchun bor imkoniyatni ishga solgan holda izchil kurashish dolzarb muammolardan hisoblanadi. Ayniqsa, bugungi kunda har bir axborot chegara bilmaslik xususiyatiga egaligini hisobga olib, ongi va dunyoqarashi endigina shakllanayotgan yosh avlodning milliy o'ziga xosligini saqlab qolish dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Sosiologiya sohasida turli xil nazariy-metodologik qarashlarni hurmat qilgan holda, noyob yondashuvlar sirasiga kiruvchi "sosal bixeviorizm" va "almashinuv nazariyasi" ta'limotlarining tadqiqot mavzumizga dahldor jihatlari isbot talab ekanligini ko'rsatmoqchimiz. Uning vujudga kelishi avval paydo bo'lgan boshqa sosiologik ta'limotlardan ko'ra ko'proq psixologiya bilan

bog'liq. Bundan tashqari, bixeviorizm va almashinuv nazariyasi rivojiga yana bir tashqi kuch – iqtisodiyot omili ham sezilarli ta'sir o'tkazadi. Ilk bor “davrlar” g'oyasini amerikalik tadqiqotchi U.Shtrauss va N Xau[3] fanga olib kiradi va u o'zining ba'zi bir keskin qarashlarida ayrim sosiologik nazariyalarni inkor etadi. Davrlar almashinuv nazariyasini rivojlantirishda uning eng yirik vakillari N.Xau, U.Shtrauss, D.Stillman, D.Martin, D.Oblinger, D. Tapkott, T.K. Rivzlarining tadqiqot ishlari muhim o'rin tutadi. E'tirof etadigan yana bir jihat shundaki Skinner, Xomans va Blauning konsepsiyalarini bixeviorist va almashinuv nazariyotchilarining hammasi ham qabul qilavermaydi. Xususan, E.Gouldnerning almashinuv haqidagi klassik ocherki va U.Gudning “rolli tanglik” haqidagi almashinuv nazariyasiga oid tadqiqot ishlari bixevioristik yondashuv qatoriga kirmaydigan nazariyaturlaridan sanaladi. Ularning ilmiy taxminlari sosial munosabatlarning almashinuv jihatiga, xususan, almashinuv disbalansi asosida hokimiyat va nufuz (avtoritet) fenomenining paydo bo'lishi muamosiga ko'proq urg'u beradi. Bizning tadqiqot ishimiz, ya'ni davrlar almashinuv mavzusi asosan bixevioristik bo'lgan yondashuvlarga murojaat etish orqali amalga oshirildi.

Blau almashuv jarayoni bilan qiziqar ekan, u ko'p jihatdan inson xatti-harakatlari bilan bog'liq bo'lgan individuomlar va guruhlar o'rtasidagi munosabatlarning asosini tahlil etadi. U shaxslararo almashuvdan sosial tuzilmaga, so'ngra undan sosial o'zgarishlarga olib boruvchi to'rt bosqichli tadrijiyligni “almashinuvlar nazariyasi” sifatida taqdim etadi.

1 bosqich – shaxslararo almashinuv;

2 bosqich – mavqe va hokimiyatning differensiyalashuvi;

3 bosqich – legitimlashuv (qonuniylashtirish) va tashkillashtirish;

4 bosqich – muxoliflik (qarama-qarshilik) va o'zgarishlar.

Individual sathda K.Levi-Stross singari o'xshash jarayonlar tizimiga qiziqish bildiradi. Lekin u “social almashinuv” ta'limotini o'zgarlar tomonidan taqdirlanuvchi ta'sirlarga bog'liq bo'lgan va kutilgan ta'sir bo'lmay qolsa, ma'lum joyda to'xtaydigan xatti-harakatlar majmui, deyish bilan chegaralanadi. Insonlar juda ko'p sabablar tufayli bir-biriga intiladilar, bu esa ularni sosial guruh (uyushma)lar tuzishga yo'naltiradi. Bir bora o'rnatilgan sosial aloqalar ko'lamiga asta-sekin kengayib boradi. O'zaro taqdirlashlar sosial aloqalarni saqlash va mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunga teskari vaziyat ham bo'lishi mumkin: mukofotlash yetarli bo'lmaganda guruh (uyushma)lar bo'sh boshlaydi va keyinchalik tarqab (sochilib) ketishi ham mumkin. O'zaro almashinadigan taqdirlashlar yo' ichki (masalan, mehr-muhabbat, minnatdorlik, hurmat va b.) yoki tashqi (masalan, pul, jismoniy mehnat va b.) bo'lishi mumkin.

Rossiyalik tadqiqotchi B.Dubin “davri” tushunchasi to'g'risida quyidagi fikrni bildiradi: “Umumiy dastlabki nigoh bilan qarashda davrni sosial aloqaning shakli va harakatdagi individlar ramziy birdamligining fokusi sifatida tasavvur qilish mumkin: bunda sen (men) boshqalar, ya'ni, xuddi “o'zing” singarilar bilan gorizontol o'q bo'yicha hayolan birdek ko'rinishning me'yoriy chegarasini tashkil etayotganini his qilamiz”[4]. Tomonlar bir-birlarini har doim ham bir xil tarzda taqdirlay olmaydilar. Almashinuvda tengsizlik vujudga kelganda hokimiyatning turli darajalari paydo bo'ladi.

Social almashinuv jarayonida qadriyatlar muhim rol o'ynashini ta'kidlar ekan, Blau shunday yozadi: “Umumiy qadriyatlar almashinuv bitimlariga erishish jarayonida sosial aloqalar va sosial munosabatlar tuzilmasining makon va zamondagi chegaralarini kengaytiruvchi bo'g'in sifatida qabul qilinishi mumkin. Umumiy qadriyatlar bilan bog'liq konsensus sosial munosabatlarni sosial aloqalar doirasidan chiqarish va inson hayotidan ko'ra uzoqroq bo'lgan davrga uzaytirish uchun asos vazifasini o'taydi. Kishilardagi stereotiplar ijtimoiy hayotni bilvosita ifodalovchi qadriyatlar atamasini ikki xil ma'noda tasvirlaydi: 1)qadriyatlar konteksti sosial munosabatlarni shaklga soluvchi vosita sifatida; 2)qadriyatlar keng miqyosdagi sosial assosiativiyalar va munosabatlardagi aloqalarda vositachi sanaladi” [5].

Bugungi kunga kelib, ilm-fanning taraqqiyoti butun dunyoni o'zgartirmoqda, albatta, buning negizida inson omili va inson aqli orqali rivojlanib kelmoqda, shuning uchun bugungi kunda avlodlar o'rtasidagi munosabatni o'rganish bir paytni o'zida jamiyat yoki millatning tarixi, mentalitet va IQ*-ilmiy salohiyatidan kelib chiqib kamida 3 yoki 4 avlodni o'rganib chiqib mazkur millat yoki jamiyat uchun xulosa berish mumkin”. “BrainApps.ru – fitnes dlya mozg” saytining berilgan ma'lumotiga ko'ra O'zbekiston 100 mamlakat ichida IQ-87 ball bilan 67- o'rinni egallagan. Bu albatta, mamlakatni reputatsiyasiga ta'sir ko'rsatuvchi omildir. Yillar mobaynida ta'limga bo'lgan e'tiborning pastligi, yuzaga kelgan mavjud muammoning yechimini topish uchun professor o'qituvchilarga imkon berish o'rni soha tadbirkorlariga berildi. Olimlar esa bir necha yillar mobaynida ta'qiqqa uchrab, asossiz byurokratiyani o'ylab topish natijasida ko'plari kassalikni o'zlari yuqtirib olishdi va ko'plari aql-intelektual migratsiya, ya'ni mamlakatni tark etib ishladilar. Mana natija bugungi kunda millatning aqliy ko'rsatkichi ko'shni mamlakatlardan ham past o'rinni ko'rsatmoqda[6]. Sosiologik adabiyotlarda intellektual migratsiyaning mamlakatni tark etish, nimaga keltirilgan tarixiy dalillarga e'tibor karatib shunday fikrga kelish mumkinki, aql egalarining migratsiya jarayonlarigi ishtirok etishi uchun nima majbur kilmokda? mamlakat intellektual migratsiya tufayli nimalarni yuqotadi? kabi savollar dolzarbligicha kolmokda. Ko'plab davlatlarda, xususan, O'zbekiston sharoitida ham ushbu masala ochiqligicha qolmokda[7]. Globallashuv davrida bunday jarayonlarga cheklovlar orqali to'xtatib bo'lmaydi, mustaqillikning ilk yillarida mamlakatda yashovchi boshqa millat vakillari o'z identikligini saqlash uchun, o'z ona Vatnlariga etnomigratsiya jarayonlari kuzatildi, shu bois milliy identikligi haqida ko'plab ishlar olib borilgan, davrlar osha turli vaziyatlar kuzatildi. XX asrning o'rtalari va ikkinchi jahon urishidan keyin O'zbekiston hududiga urush tufayli, xalqlar ko'chirilib kelindi, mehmondo'stligimiz sabab yoshlar o'rtasida milliy mentalitet va milliy turmush tarzi turlicha bo'la boshlagan. Etnografik ma'lumotlar va xalq ijodi yodgorliklari qadimdan Markaziy Osiyo hududida xalqlarning turmush tarzi, mehnat faoliyati va ozodligi yo'lidagi kurashini aks ettiruvchi milliy o'yin turlari mavjud bo'lganligidan dalolat beradi[9]. Har qanday xalqning ona tili, bu – millatning chinakam qalbi birinchi darajali va yaqqol namoyon bo'ladigan belgisi. Unga qarab avvalo insoning u yoki bu etnosga (millat)ga mansubligi belgilanadi. Tilda va til orqali uning tafakkuri va badiiy tafakkuriga xos belgilar aniqlanadi. Xalqning an'anaviy madaniyatiga ona tilini to'laqonli bilmasdan turib yaqinlashib bo'lmaydi, zero til – bu xalqning qoni, unga tarix va madaniyat genetik jihatdan singib ketgan[10].

Millatning birinchi belgalaridan biri bu – til hisoblanib, milliy xarakter ham bog'langan bo'ladi, biz tarixan ikki buyuk mamlakatlar Eron va Turon hududlarining oralg'idagi bufer zonada[11] joylashilganligimiz asrlar almashunivida o'zining bir necha xarakterli va madaniyatli qilib ko'rsatgan. “Bufer zonasi” hududiy jihatdan turli madaniyatlar vakillari o'rtasidagi aloqalar haqiqatan shakllanadi va uni amalga oshiriladi. Ammo yangi axborot texnologiyalari tufayli bufer zonasi virtual ravishda ham mavjud bo'lishi mumkin, ya'ni multimedia muhitida bo'lish. Bundan tashqari, madaniyatlararo o'zaro ta'sir kitoblar, san'at va fan orqali amalga oshiriladi, ular bilan tanishish ham ma'lum bir “bufer zona” ni yaratadi[12]. 1972 yilda qabul qilingan konvensiyada bufer hudud tushunchasiga quyidagi fikrni berilgan: “Bufer zonasi - bu Butun jahon merosi ob'yektini o'rab turgan hudud bo'lib, mulkni samarali himoya qilishning qo'shimcha qatlamini ta'minlash uchun undan foydalanish va rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha qonuniy yoki odatiy cheklovlar mavjud. Bu hudud nominatsiya qilingan mulkning bevosita atrofini, muhim

turlarni, mulkning yaxlitligi va himoyasini taminlash uchun funksional jihatdan muhim bo'lgan boshqa hududlar yoki atributlarni o'z ichiga oladi. Bufer zonasining hududini har bir holatda tegishli mexanizmlar orqali belgilanishi kerak. Butunjahon merosi nominatsiyasida bufer zonasining kattaligi, xususiyatlari va ruxsat etilgan foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlar, shuningdek, mulk va uning qo'riqlanadigan zonasining aniq chegaralarini ko'rsatadigan xarita taqdim etilishi kerak" [13]. Turli etnik va hududiy o'ziga xosliklar va ularning darajalari o'rtasidagi munosabatlar hozirgi zamonda tez o'zgarishlarga duchor bo'lmoqda, bu esa jahon siyosiy chegaralar tizimining barqarorligini muqarrar ravishda zaiflashtiradi. E.Giddensning strukturalistik nazariyasiga ko'ra, davlatning vazifalari hozirda ancha murakkablashadi. Bu integratsiyalashgan jahon iqtisodiyoti bilan insonning kundalik hayoti sodir bo'ladigan, u yashaydigan va ishlaydigan joy o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'inga aylandi, global iqtisodiy elementning bandlik va muayyan aholi punktlari farovonligiga zarbalarini yumshatishning o'ziga xos turiga aylandi[14]. Uzoq vaqt davomida avlodlarga bo'linish ijtimoiy va mehnat munosabatlarini o'rganish uchun ishlatilgan. Aqsh tadqiqotchilari, demograf Nil Xou va tarixchi Uilyam Strauss tomonidan yaratilgan "avlodlar nazariyasi" Amerika avlodlari tarixini bir – biridan keyingi avlodlar tarixini tasvirlab berdi: Payg'ambarlar avlodidan keyin Sargardonlar avlodi, ulardan keyin esa qahramonlar avlodlari va rassomlar. Avlod tadqiqotlari tajribasi boshqa mamlakatlardagi turli yoshdagi xodimlarning o'zaro munosabatlari jarayonlarini tahlil qilish uchun qo'shimcha ravishda ishlatilgan. Ushbu nazariya o'sha paytda tanqid qilingan edi, ammo shunga qaramay, rivojlanishning tashkilot ichidagi naqshlari aniqlandi. Hozirgi vaqtda nazariya dolzarb bo'lib, ijtimoiy tarmoqlarda juda mashhur bo'lib, sosiologiya, siyosatshunoslik, falsafa, antropologiya va iqtisodiyotda o'z timsolini topadi[15]. Konsepsiya va avlodlar nazariyasini o'rganishga bo'lgan qiziqish birinchi navbatda biznesda kuzatildi, bu zamonaviy menejerlarga turli yoshdagi xodimlarga samarali ta'sir ko'rsatishga va ular bilan o'zaro munosabatlarning strategik yo'nalishlarini rivojlantirishga yordam berdi[16].

Xulosa. Bugungi kunda bu MDH davlatlarida pensiya islohoti bilan birga keladi, bu esa keksa xodimlarning kasbni tark etishga shoshilmasligiga olib keldi, shuning uchun kompaniyalar hozirda "Sokin avlod" (75-95) yosh kategoriyasidagi besh xil avlodi vakillarini ish bilan ta'minlaydilar, "Baby boomers" (55-75 yosh), "X avlod" (35-55 yosh), "Y avlod yoki Millennials"(23-35 yosh) va "Z avlod" (15-23 yosh). Ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turli avlod nomzodlari bir vaqtning o'zida mehnat bozorida ish qidirmoqdalar.

ADABIYOTLAR

1. Қаранг: Мадаева Ш.О. Идентиклик антропологияси. – Тошкент, NOSHIR, 2015. – Б. 41-42.
2. Шахс фаолиятида муҳим ўрин тутиб, шахс ва жамиятнинг маънавий камолоти, фуқаролик жамиятининг моддий-маънавий асосларини мустаҳкамлашда улкан аҳамиятга эга.
3. Қаранг: <https://kun.uz/news/2019/11/05/dunyoda-internet-foydalanuvchilari-soni-4-mlrddan-oshdi>
<http://uz.infocom.uz/2018/01/27/ozbekistonda-internetdan-foydalanuvchilar-soni-20-milliondan-oshdi/>
4. Каланова С. Жамиятда авлодлар алмашинуви жараёнларнинг социологик таҳлили. – Тошкент: "Фан ва технология", 2018, – Б. 7
5. <https://moshemodeira.medium.com/straus-howe-generational-theory-is-the-closest-thing-we-have-to-a-crystal-ball-part-1-f9bc21e3fc75>
6. Дубин Б. Поколение: смысл и границы понятия. / В кн: Отцы и дети: Поколенческий анализ современной России. М.: Новое литературное обозрение, 2005. – С. 64
7. Blau P. Exchange and power in social life. N.Y., 1964. – P. 263-264
8. Абдувалиев Ф. Ёшларнинг таълим миграцияси: ижтимоий сабаблари, структураси ва ҳолати. Монография. – Тошкент: "Университет", 2022. – Б.26
9. Ўша манба. -26 б.
10. Ўзбекистон макон ва замонлар оша. Социомаданий альманах. – Тошкент: Optimal Light, 2011. – 219 б. Лойиха ғояси муаллифи Маттиас Клингенберг; лойиха раҳбари Комил Калонов; илмий маслаҳатчи Михаил Рожанский.
11. Қаранг: Ўша манба. 195 б.
12. Қаранг: Большая советская энциклопедия: в 66 т. (65 т. и 1 доп.) / гл. ред. О. Ю. Шмидт. -М.: Советская энциклопедия, 1926—1947
13. Булдакова Е.И. «Буферные зоны» в межкультурной коммуникации. // «Известия высших учебных заведений. Северокавказский регион. Общественные науки». 2007, – С. 11
14. "Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия" (Заклучена в г. Париже 16.11.1972)
15. Колосов В. А., Мироненко Н. С., Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. -М.: Аспект Пресс, 2001. – С. 325
16. Strauss, William. Generations: the history of America's future, 1584 to 2069. –New York: Harper. – P. 540
17. <https://www.worldcat.org/title/perspectives-on-political-science/oclc/60622965>